

PAUL POPESCU-NEVEANU: A ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN FOLYÓ PEDAGÓGIAI MUNKA NÉHÁNY EREDMÉNYE

Valamennyien tudatában vagyunk e konferencia jelentőségének, amely azért is fontos, mert módot ad nekünk arra, hogy közös erőfeszítésekkel megvitasuk a szocialista országainkban folyó oktatás fejlesztésének legdöntőbb kérdéseit. Engedjék meg, hogy a romániai pedagógusok nevében köszönetet mondjak a Magyar Tudományos Akadémiának és mindazoknak a magyar elvtársaknak, akik a konferencia jó lebonyolításában közreműködtek.

NAGY SÁNDOR professzor referátuma, a korreferátumok, valamint a többi felszólalások is bebizonyították, hogy nemcsak az oktatás és a nevelés kérdéseinek elvi felfogása azonos nálunk, hanem a szocialista országok iskolái és pedagógiája előtt álló feladatok is közösek. Ez a fontos körülmény bennünket, pedagógusokat, még inkább erőfeszítéseink egyesítésére és széleskörű tapasztalatsere megszervezésére készítet.

Szeretném még kiemelni annak a felelősségteljes kritikus elemzésnek a jelentőségét is, amellyel konferenciánkon az oktatásügy és a pedagógia helyzetét taglaltuk. A szocialista országokban az iskola rövid idő alatt a fejlődés és a megújulás nagy útját tette meg. Állandóan *előrehaladunk*, és úgy vélem, ha külön ilyenirányú kutatást folytatnánk, grafikonokon is kimutathatnánk a tanulók által az iskolában elsajátított ismeretek mennyiségének évenkénti növekedését, hogy a *nevelés* mindenirányú fejlődéséről már ne is beszéljek. Mindazonáltal az iskolai oktatásra és nevelésre új és nagy követelmények kielégítése vár. Az iskolai nevelés fejlődésének üteme szemmel láthatólag elmarad még a társadalom valamint a technika és a tudományok eredményeinek rohamos fejlődése mögött.

A felnövekvő nemzedékek nevelésének célja a lehető legtisztább, legmagasabb és legreálisabb. MAKARENKÓ annak idején az egyéniség kialakítása programjának szükségességéről beszélt. Az SZKP XXII. kongresszusának dokumentumai tisztán megvilágítják a sokoldalúan és jól fejlett egyéniség pedagógiai *eszményét*. A szocializmus építésének befejezése és a kommunista társadalom építése viszonyai közepette az emberek nevelése alapvető feltétellé, kulcskérdéssé vált. Ezért joggal várhatjuk, hogy az oktatás-nevelés elméletében és gyakorlatában jelentős és egymással kölcsönösen összefüggő változások következnek be, ugyanakkor mindent meg kell tennünk ezeknek a változásoknak érdekében. Kétségtől a legfontosabb arra a kérdésre válaszolnunk, hogy hogyan valósítjuk meg ezt a gyors előrehaladást. Ugy véljük, hogy ezzel kapcsolatban elég tanulságos az a helyzet, amely iskoláinkban kialakult, és a *tanulók túlterheltségéről* folyó viták tárgyát képezte. Az, hogy a tanulók túlterheltek voltak, és részben még ma is azok, *vitathatalan tény*.

Meggyőző bizonyíték e tekintetben az a tény, hogy a tanulók iskolában töltött ideje és a leckék elkészítéséhez szükséges idő együtt túlságosan sok.

De mik e túlterheltség okai? Először is ki kell emelnünk, hogy az oktatás tartalmának felduzzadása és bonyolulttá válása nem véletlen jelenség, hanem az iskolával szemben a mi társadalmunkban támasztott követelményeket tükrözi vissza. Az ismeretek közül az elavultak, kevésbé fontosak kihagyása és a tantervekbe a lényeges, életfontosságú ismeretek felvétele igen alapos kiválasztás útján rendkívül fontos. Az oktatás tartalmát vitathatatlanul meg kell újítanunk, korszerűsíteniünk kell, ha azt akarjuk, hogy oktatásunk lépést tartson az élettel. Az azonban már világos, hogy ez nem jelentheti az oktatás tartalmának egyszerűbbé válását, elszegényedését, hanem épp ellenkezőleg, bonyolultabbá teszi, gazdagítani fogja azt. Mint az várható is volt, a megismerés az iskolai oktatás területén is spirálisszerűen fejlődik. De az elméleti tanulmányok és a termelőmunkára oktatás új tartalma, annak szükségessége, hogy az iskolát teljesen bekapcsoljuk társadalmunk mai életébe és fejlődési perspektívaiba, bennünket pedagógusokat az eddigieknél bonyolultabb és elvileg új problémák elé állít. Aligha tudunk a magunk részéről ma az iskola összes időszerű problémáira *egyértelmű* megoldást jelentő választ adni. Inkább azt kell tennünk, hogy minden olyan *segélyforrást* igénybeveszünk, amellyel segíthetjük az új mozzanatok tisztázását; *újszerűen* felhasználjuk mindazt, ami értékes a hagyományos és a mai iskola tapasztalataiban: ugyanakkor *alkotó szellemben kísérleteket szervezünk* azoknak a pedagógiai kérdéseknek a megoldására, amelyeknél új voltuk következtében a mai iskola tapasztalataira még nem támaszkodhatunk. Természetesen az iskola marad a pedagógiai kutatások alapvető laboratóriuma, de ahhoz, hogy óriás léptekkel haladhassunk előre, iskola típusú laboratóriumot is fel kell állítanunk, merészen és kitartóan kell kísérleteznünk. Egy szóval: a pedagógiai kutatómunkát az újítás és az alkotó kutatás szellemének kell áthatnia.

Nehezen lehet belenyugodni abba a helyzetbe, hogy a természettudományok összes ágai, bár sokkal egyszerűbb a tárgyuk, széleskörű kísérletezés útján fejlődnek, a pedagógiai tudományok pedig, amelyek összehasonlíthatatlanul nehezebb problémák előtt állnak, nagy mértékben azoknak az eredményeknek a regisztrálásával kénytelenek beérni, amelyeket az iskolai munka természetes menete során tapasztalati úton szereznek.

A kísérletezésre való áttérés több elméleti előfeltétel mélyreható és szabatos előzetes megteremtését követeli meg. Ezzel kapcsolatban csak egyetlen kérdést kívánok érinteni: a gyermekek és serdülő korúak pszichikai életkori sajátosságainak kérdését. Számunkra idegenek a gyermekek fejlődésére és nevelésére vonatkozó pedológiai nézetek. Mi tudjuk, hogy az életkori sajátosságok nemcsak az oktatás előfeltételei, hanem egy bizonyos — történelmileg kialakult — oktatási folyamat eredményei is. Ennek ellenére még a gyermekek életkori sajátosságairól nemrég megállapított adatok is bizonyos mértékben hátráltatják pedagógiai gondolkodásunkat. Hiszen a gyermekek a társadalom határára már kinőttek azok közül az életkori keretek közül, amelyeket a tudósok tulajdonítottak nekik. Ma tisztábban látható, mint bármikor eddig, hogy az életkori sajátosságok történelmi jelenségek, amelyek szemünk előtt módosulnak, és a családi és iskolai nevelés rendszerétől és minőségétől függően új színvonalat érnek el. Nem az életkori sajátosságok tagadásáért, hanem dinamikus felfogásáért szállunk sikra. Annál is inkább, mert a szocialista iskola azt tűzi ki feladatul, hogy az új nemzedékek sokoldalú képességeit már életük legkorábbi szakaszától kezdve formálja. Ha pedig a helyzet így áll, akkor az oktatási rendszerben a képességek fejlesztésére irányuló tevékenységeket is közvetlenül elő kell irányozni. De mind ez ideig ezt a feladatot főként úgy tekintették, mint az oktatás követ-

kezményét, amely az ismeretek elsajátítása folyamán azzal együtt, magától értedően, megvalósul. Úgy vélem, nem minden jelentőség nélkül valók a matematikai, a természettudományos és társadalmi-történelmi gondolkodás stb. készségének formálására irányuló intézkedések sem. A pedagógiai irodalomban már széles körben taglalják ezt a kérdést, mind ez ideig azonban a történelmi utalásoknál nem jutottunk tovább, és különböző szaktárgyak tanterveiben sem kapott nagyobb helyet. A különböző típusú matematikai problémák megoldásának megtanításával foglalkozó speciális órákra (algoritmusok tanítása), a tanulók önálló munkájára fordított, a felsőbb osztályokban kutató-tevékenységükre, technikai alkotómunkájukra stb. fordított órákra gondolok. Bár a szocialista iskola sohasem hagyolja el az ismeretek közvetlen elsajátítását, mégis fel kell hívni a figyelmet arra, hogy célunk: a sokoldalúan fejlett egyéniség kialakítása; az a kötelességünk, hogy egész élete folyamán önállóan tanulni képes, aktív embert neveljünk. Ez a feladat arra készíti bennünket, hogy nagy figyelmet fordítsunk a pontos és nagy fokban eredményes műveletek kialakítására és fejlesztésére.

Ha a tudományos irodalom alapján ítélnék, azt kell látnunk, hogy a didaktika fő törekvése a legutóbbi években az oktatás aktivizálására alkalmas módszerek kidolgozása. Csakhogy aktivitás kétféle van: operatív aktivitás és motivációs aktivitás. Az első a jól megszervezett műveletekből indul ki, a második pedig a valósághoz való eleven és mély viszonyon alapszik. Az aktivitás két faja között természetesen kölcsönös átmenetek vannak, és ez csak újból felhívja figyelmünket az értelmi-gyakorlati és az erkölcsi nevelés közötti kölcsönös összefüggésre.

Ősi pedagógiai igazság, hogy minél korábban kezdődik a nevelés és az oktatás, annál mélyebb nyomokat hagy az emberben; ez ma rendkívüli aktualitást nyer. Ha biztosítani akarjuk a személyiség egységét, harmonikus fejlődését, a szellemi és gyakorlati tevékenység hathatós eszközökkel való felfegyverzését, úgy különös figyelmet kell fordítanunk az egyén iskola előtti és kisgyermekkorára. Nem szabad, hogy megtévesszen bennünket az a körülmény, hogy az oktatás és a nevelés ezen a szinten rendkívül egyszerű és elemi dolgokkal foglalkozik. A fejlődés szempontjából a pedagógiai ráhatások ebben a periódusban többszörösen eredményesebbek, mint később. Emellett a korán és egyszerű tevékenységekben kialakult szellemi és gyakorlati műveletek nagymértékben meghatározzák a tudományos vagy technikai tevékenység bonyolultabb fajaiban mutatott képességek további fejlődését.

A román pedagógusok az iskolaköteles-kor előtti nevelés terén szerzett tapasztalataik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy háromévestől hat éves korig nem kell erőltetni a szavakban kifejezett általánosító gondolkodás formálását; az általános fejlődés és ezen belül az absztrakt gondolkodás alakulása szempontjából is hasznosabb a fő figyelmet a szenzoriális folyamatok és a motorikus tevékenységek tökéletesítésére fordítani. Ezen az alapon könnyebben, a formalizmus és az intellektualizmus veszélye nélkül fejlődik ki az absztrakt gondolkodás. Az iskolaköteles kor előtti gyermek szenzoriális kultúrájának fejlesztésére törekvő programnak feltétlenül elő kell irányoznia a térbeli képzeteknek nem csak a síkban, hanem a három dimenzióban való, valamint a tárgyak közötti bonyolult kölcsönös összefüggések irányában való fejlesztését is. A technikai gondolkodásnak ezt a legfontosabb előfeltételét már az óvodában is biztosítani kell.

A Román Népköztársaságban általánosan kötelezővé tették (ujjászervezték) a hétosztályos iskolát, jelenleg pedig folyamatban van a nyolcosztályos

iskolára való áttérés. Az általános iskola egységének biztosításáról való gondoskodás a Művelődésügyi Minisztériumot és a pedagógusokat arra készíteti, hogy új módon próbálják megoldani az alsó (I—IV) osztályokban való oktatás rendszerét és módszereit. Ha a gyermekek négy éven keresztül egyetlen tanító irányítása alatt dolgoznak, akinek nincs ugyan enciklopédikus felkészültsége, mégis az összes tárgyakat tanítja és közben hajlamai is megnyilvánulnak abban az értelemben, hogy egyes tárgyakat előnyben részesít, míg másokat elhanyagol, a tanulók az ötödik osztályban az első időkben nehéz helyzetbe kerülnek és kénytelenek hozzászokni az új oktatási rendszerhez, amelyben a tanítás több tanító közreműködésével folyik. Feltettük a kérdést, vajon az általános iskola alsó osztályaiban folyó munka rendszere valamely pedagógiai szükségszerűség megnyilvánulása-e, vagy csak az általános iskolai oktatás bevezetése és elterjedése idején fennálló gazdasági és társadalmi helyzetnek a hagyományok folytán megszilárdult következménye-e. Arra a következtetésre jutottunk, hogy az első osztályokban szokásos rendszer inkább az egyházközségi iskolák öröksége, semmint a múlt pedagógiai eszméinek kifejezője. Úgy tűnhetnék, hogy a legfiatalabb iskolások könnyebben dolgoznak egy tanítóval, aki bizonyos fokok a szülői gondoskodást folytatja. Ugyanakkor minden alapunk megvan arra, hogy kétségbevonjuk, vajon képes lehet-e egyetlen tanító — akinek az esetek többségében csak közepes képzettsége van — arra, hogy jó „startot” biztosítson a tanulók egyéniségének sokoldalú fejlődéséhez és beléjük oltsa mind az írás-olvasás, mind a számtan, a történelem, a földrajz, a természettudományok elemei, a torna, az ének, a rajz és a gyakorlati munka iránti érdeklődést, mindezen ismereteket és készségeket. Ebből kiindulva a Román Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériuma úgy határozott, hogy kísérletképpen egy sor iskola alsó osztályaiban is bevezeti a felsőbb osztályokban alkalmazott oktatási rendszert, vagyis itt is különböző szaktanítók tanítanak, mindegyikük azt a szaktárgyat, amelyre a főiskolán képesítést nyert. 1960-ban ilyen rendszerrel kezdett működni 5 bukaresti iskola, 1961-ben a kísérletbe bevonták a Román Népköztársaság különböző tartományainak 200 iskoláját. Megjegyzendő, hogy a kísérletet különböző változatokban folytatták:

- a) szakoktatók tanítottak a III. osztálytól kezdve, míg az első két osztályban megtartották a régi rendszert,
- b) már az első osztálytól kezdve szakosított oktatók tanítottak,
- c) a régi néptanítók oktattak továbbra is, de mindegyikük egy-egy szaktárgyat.

A kísérlet idejére mindegyik iskolában a megszokott rendszer szerint működő párhuzamos ellenőrző osztályokat is fenntartottak.

A Pedagógiai Tudományos Intézet megbízást kapott a kísérlet eredményeinek ellenőrzésére. Mint a kísérletek eredményeit ellenőrző nagyobb csoport tudományos vezetője, jelenthetem a konferenciának, hogy a felelősségteljes vizsgálat legszigorúbb feltételeit betartva nagy anyagot gyűjtöttünk össze, amely az alsóbb osztályok új oktatási rendszerének a hagyományos rendszerrel szembeni nyilvánvaló fölényét bizonyította. Számtalan megfigyeléssel, kérdőívi adattal, iskolai dolgozat mintájára szerkesztett kísérletekkel, a tanulók értelmi fejlődésének és munkaképességének értékelésével foglalkozó különleges vizsgálatok adataival stb. rendelkezünk. Kiderült, hogy szaktanítók segítségével a tanulók az ismeretek szélesebb körét sajátítják el. A kísérleti osztályokban az ismeretek jobbak, mint az ellenőrző osztályokban. A kísérleti osztályok tanulói kiemelkednek matematikai gondolkodásuk jelentős fejlődésével, kulturált beszédjükkel és általában az okozati összefüggések felismerésére képes gondolkodásukkal.

Várakozásainkkal ellentétben azt kellett megállapítanunk, hogy a tanítóknak a tanítási órákon való váltakozása nem fárasztja jobban a gyermekeket, mint az egyetlen tanítóval végzett munka, sőt éppen fordítva, az egyhangúság kiküszöbölése és az érdeklődés nagyobb mérvű ösztönzése folytán a gyermekek munkaképessége megnőtt. Pozitív tapasztalatokat szereztünk a nevelés szempontjából is. Az oktató kollektíva munkáját koordináló osztályfőnök segítségével sikerült fokozni a tanulók tudatosságát, felelősségérzetét és az önkormányzat gyakorlására való készségét. Tovább folytatjuk kutatómunkánkat az új körülmények között megvalósított oktatás tartalmának és módszereinek pontosabb kidolgozására. Úgy véljük, hogy a tanulni kezdő kisiskolásokkal való munka ezen rendszeréé a jövő.